

отделение Института украинской археографии и источниковедения имени М.С. Грушевского НАН Украины, Запорожское научное общество имени Я. Новицкого и кафедра источниковедения, историографии и специальных исторических дисциплин Запорожского национального университета.

Ключевые слова: Бойко А.В., Южная Украина, научная школа

Рецензент: О.М.Дзиговський, д.і.н., професор (Одеський національний університет імені І.І.Мечникова)

ПУБЛІКАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477.7):356/357-058.239:929 Павліновський «1805»

Анатолій Хромов

ПРОЕКТ КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА ШЛЯХТИЧА ЙОСИПА ПAVЛІНОВСЬКОГО 1805 Р.

У статті публікуються два документи, які ілюструють спробу створення у 1805 р. на теренах Південного Поділля козацького війська за проектом шляхтича Йосипа Павліновського. На основі цих матеріалів та інших архівних свідчень окреслене місце документу серед низки інших нереалізованих та успішних проектів влаштування козацьких військ в Південній Україні.

Ключові слова: козаки, Й. Павліновський, Е. де Рішельє.

Серед матеріалів Російського державного історичного архіву (далі – РДІА м. Санкт-Петербург) у фонді № 1286 «Департамент поліції виконавчої» зберігається маловідомий проект 1805 р. про влаштування на території Балтського, Ольвіопольського та Ямпільського повітів Подільської губернії козацького війська³²¹. До статті пропонуються документи, що розкривають зміст проекту. Розглянемо особливості проекту Йосипа Павліновського.

Автор проекту Йосип Павліновський в документах згадується як «Йосіф Павліновський», хоча іноді написання прізвища більше схоже на «Павліковський». Відомо, що автор проекту війська був знатного походження – «польський шляхтич», в той самий час перебував під арештом і судом за невідомі нам правопорушеннями, але своєї провини не визнавав.

Із тексту справи стає зрозумілим, що не зважаючи на статус арештанта, який негативно впливав на його репутацію, автор проекту був соціально активною людиною, володів достатнім обсягом інформації про становище населення Південного Поділля. Опікувався не лише проблемами соціального і політичного становища польської шляхти регіону, але й ширшого загалу селян.

Можливо подальші пошуки істориків козацтва проллють світло на загадкову постать «польського шляхтича Йосипа Павліновського», так само як це сталося з іншим автором нереалізованого проекту

³²¹Російський державний історичний архів. – Ф.1286. – Оп.1. – Спр.241 за 1805 р. – 8 арк.

Дунайського козацького війська 1812 р. – Шостаком³²². Залучивши архівні джерела нам вдалось довести що людина, яка у проекті підписалась як «відставний штабс-капітан Шостак» насправді був не звичайним російським офіцером. Доведено, що Григорій Ілліч Шостак – колишній головний підрядник військових шпиталів російської Молдавської армії у роки російсько-турецької війни 1806-1812 рр., був заможною людиною, великим землевласником, представником відомого козацького роду та впливової родини на півдні України³²³. Так само за аналогією є підозра, що Йосип Павліновський був не простим шляхтичем Подільської губернії.

Крім того текст проекту Йосипа Павліновського наводить на думку, що автор чудово володів інформацію про історію і сучасність козацтва Південної України. Наприклад декілька фраз проекту Йосипа Павліновського повторюють і майже дослівно цитують аргументи, які надавались Російському уряду делегацією бузької козацької старшини 1801 р. у Петербурзі³²⁴. Схожими в документах є тези про економічну доцільність, та надійність прикордонної служби козаків, які захищають від ворога власні оселі, які розташовані на прикордонні.

До того ж не випадковим є той факт, що подільський дворянин Йосип Павліновський з проектом звернувся не до Подільського військового губернатора, а до Херсонського військового губернатора Е. де Рішельє. Герцог де Рішельє мав репутацію ліберального керівника і позитивно сприймав ініціативи дворян по прискоренню процесу колонізації та економічного освоєння Півдня. В цьому контексті Херсонський військовий губернатор підтримував проекти по влаштуванню іррегулярних військ та створенню козацьких поселень в Південній Україні.

В будь-якому випадку проект Йосипа Павліновського збагачує наше уявлення про соціально-політичні процеси в Південній Україні на початку ХІХ ст., доповнює історію козацтва новими фактами та персоналіями, детальніший аналіз мотивів яких ще доведеться дослідити.

Тексти документів, що публікуються, подані за сучасними правилами правопису зі збереженням деяких мовних особливостей.

³²²Комунальна установа «Ізмаїльський архів». – Ф. 755. – Оп.1. – Спр.1. – 16 арк.; Хромов А.В. Проект створення Дунайського козацького війська 1812 р. та ставлення до козацтва місцевого керівництва Бессарабії: [документ] / [комент. А.В.Хромов] // Чорноморська минувшина: Записки Відділу історії козацтва на півдні України: Зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2008. – Вип.3. – С.159-163.

³²³ Хромов А.В. Представники козацького роду Шостаків в історії іррегулярних військових формувань на Півдні України в ХІХ ст. /А.В.Хромов // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини: Наук. зб. за матеріалами Всеукр. наук. військ.-істор. конф.,– Дніпропетровськ, 2011. – С. 192-195.; Хромов А.В. Ставлення військових чиновників Південної України до козацького питання на початку ХІХ ст.: Г.І.Шостак / А.В.Хромов // Науковий вісник / Одеський державний економічний університет. – Одеса, 2009. – № 28. – С. 169-173 (88).

³²⁴ Лобачевский В. Бугское казачество и военные поселения (летописные наброски) / В.Лобачевский // Киевская старина. – 1887. – Т. 19. – С. 591-603.

Вони розбиті на речення і абзаци відповідно стилю документів. Пунктуаційні знаки, великі і малі літери поставлені з наближенням до вимог сучасної пунктуації та правопису. Написання географічних і власних назв збережені. У тексті вводилися: квадратні дужки [ ], в яких подаються редакційні зауваження; три крапки, що вказують на пропуски, пошкодження тексту. У заголовку зазначено різновид документу, автора, адресата. У легенді, яка знаходиться після тексту документа, вказане місце його зберігання. Документи датовані за старим (юліанським) стилем.

Документи:

Документ №1. Лист Херсонського військового губернатора Е. де Рішельє до Міністра внутрішніх справ Російської Імперії В.П.Кочубея від 25 листопада 1805 р.

Господину Министру Внутренних дел

О шляхтиче
Павлиновском
содержащимся под
стражею в Каменец-Подольске
№717
ноября 25 дня
1805 года

Неизвестный мне некий шляхтич, Йосиф Павлиновский, содержащийся под стражею и судом в Каменец-Подольске, частными на польском диалекте ко мне присылаемыми, письмами описывал страдание свое, якобы он подвержен невинно, прилагает купно и копию просьбы посланной им к Государю Императору. О рассмотрении содержания оной замечу, что цель, клонясь к весьма похвальному предмету, заставляет меня из единого человеколюбия принять то невольное участие коим побуждался и препроводил просьбу Павлиновского... беру смелость покорнейше просить Ваше Сиятельство вникнуть в существо дела. Ежели оно видится... на истиной справедливости... – не отказать ему благосклонейшего Вашего покровительства.

[Підпис] де Рішельє

РДА. – Ф.1286. – Оп.1. – Спр.241 за 1805 р. – Арк.1-1зв.

Документ № 2. Записка з характеристикою проекту Й.Павліновського щодо утворення козацького війська. 1806 р.

2 Экспедиция
Записка по просьбе
Шляхтича Павлиновского
о составлении казачьих
полков из молдован и
других людей обитающих
на казенных землях в
Подольской губернии
февраля 1806 года

Херсонский военный губернатор Генерал-лейтенант Дюк де Ришелье изъявил в отношении своем ко мне, что некто неизвестный ему шляхтич Павлиновский, содержащейся под стражей и судом в Каменец-Подольском, после многих к нему писем о невинном якобы его страдании, доставил ему копию с Всеподданнейшим его на Имя Вашего Императорского Величества просьбы. Представил ко мне сию просьбу... с заключением, что цель предложений, в оной изъявленных, клонится... к похвальному предмету.

С просьбой сей Павлиновский пишет, что в Подольской губернии в поветах Балтском, Ольвиопольском и Ямпольском в казенных селениях считается молдаван, русских крестьян и польских шляхтичей 12 000 душ; что сверх того невольны тысячи семейств молдаван водворены на землях помещечьих. Что сие молдаване положены к подушной оплате и те некоторые живут на землях казенных, употребляются наравне с русскими крестьянами на господскую или арендаторскую работу; что они получили от дворянского собрания дипломы на шляхетство; что посему быть в подушном окладе и на господских работах для них несносно; равно ним тягостно состояние и польской шляхты, которая по не достаткам своим поселилась на земле казенной и платит за то в казну оброк.

А ныне поселенные на казенных землях молдаване и принявшие их... русские крестьяне составляют народ рослый, чистый, отважный и будучи склонным заниматься звериной ловлею, с самого малолетства еще приобученные к верховой езде и имеющие между собой довольно стрелков: то Павлиновский думал бы составить из них, равно как и из польской шляхты, казачьи полки на собственном их содержании и молдаван живущих на помещичьих землях, переселить к тем, кто обитает на казенных, позволить чтобы из них, кои имеют документы на дворянств, утвердить оное и приобщать земли во всегдашнее пользование.

Полезьа от сих полков, по мнению Павлиновского, между прочем была бы та, что разные молдаванские семьи, вышедшие по притеснениям за границу, услышав о новом покровительстве... возвратились бы сами и тем умножили бы число полков, равно как и земледельцев, что земли ими занимаемые больше были бы обработаны и со временем обогатили изобилием своих произведений; и что полки сии могли бы составить цепь стражи на границах турецких тем более надежной, что имя собственность, принужденны были бы защищать ее для своей пользы.

В заключении Павлиновский пишет об злоупотреблениях арендаторов, об разорении крестьян, просит высочайшего соизволение объяснить сие лично, упоминает при том что бы, ... решения Правительствующего Сената и Вашего Величества... [сообщить] через Херсонского военного губернатора...

РДА. – Ф.1286. – Оп.1. – Спр.241 за 1805 г. – Арк.5-8.

Anatoly Khromov

Project of Cossack troops in 1805 given by nobleman Josip Pavlinov'skyi

In the article there are published two documents that illustrate the attempt of creation in 1805 in South Ukraine Cossack troops by nobleman Josip Pavlynovsk's project. With archive materials the place of the project among different others was defined.

Key words: *Cossacks, I. Pavlynov'skyi, E. de Richelie*

Анатолій Хромов

Проект казацького війська шляхтича Йосифа Павлиновського 1805 г.

В статтє публікуються два документа, которые илюструють попытку создания в 1805 г. на территории Южного Подолья казацького війська по проекту шляхтича Йосифа Павлиновського. На основе этих материалов и других архивных свидетельств обозначена роль проекта среди ряда других нереализованных и успешных проектов создания казацьких войск в Украине.

Ключевые слова: казаки, И. Павлиновский, Е. где Ришелье

Рецензент: О.А. Бачинська, професор (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)

УДК 94(477.74):339«1830/1840»

Тарас Гончарук

**ДОКУМЕНТИ ПРО ПЕРЕНЕСЕННЯ ПОМІЩИКОМ
С. ДОСТАНИЧЕМ ДІЛЯНКИ ЧУМАЦЬКОЇ ДОРОГИ З ОДЕСИ ДО
ТИРАСПОЛЯ В РАЙОНІ СЕЛА СТЕПАНІВКИ
в кінці 1830-х – на початку 1840-х рр.**

Вперше публікуються документи з Державного архіву Одеської області складені на початку 1840-х рр. про перенесення ділянки дороги, на шляхах пов'язаних з торгівлею Одеси. Документи свідчать про стан і напрямок так званих «чумацьких шляхів» у Херсонській губернії.

Ключові слова: чумацький шлях, Одеса.

Чумакування важливе явище вітчизняної соціально-економічної історії, яке у першій половині ХІХ ст. було тісно пов'язане з Одесою. Протягом цього періоду чумаки-візники, які займалися постачанням до Одеси сільськогосподарської продукції для експорту зазнавали значних утисків від поміщиків. Як зазначалося в історичній літературі, утиски ці від початку століття чимдалі посилювалися і полягали у поборах за випас худоби, водопої, переїзд через мости та ін.³²⁵ Проте в історичній літературі ще не приділялося значної уваги фактам самовільного перенесення поміщиками ділянок старих чумацьких шляхів.

Наведені нижче документи стосуються такого перенесення, яке було виявлено під час роботи «Комісії для покращення торгових трактів, що прямують до Одеси по Херсонській губернії» у 1840 р.³²⁶ Поміщик Степан Достанич, збудувавши на своїй землі шинок, змушував чумаків прямувати до нього, роблячи значне «коло». Більш того, Достанич переконав члена вищезазначеної комісії інженера Казарінова суттєво змінити напрямок чумацької дороги між Одесою та Тирасполем, спрямувавши значну її ділянку на свій маєток. Аргументом для того було

³²⁵ Слабєєв І.С. З історії первісного нагромадження капіталу на Україні. (Чумацький промисел і його роль у соціально-економічному розвитку України ХVІІІ – першої половини ХІХ ст.). – К., 1964. – С. 62, 63.

³²⁶ Див.: Гончарук Т. Кошторис вартості необхідних робіт на чумацьких шляхах, пов'язаних з торгівлею Одеси 1840 р., як історичне джерело // Чорноморська минувшина: Записки Відділу історії козацтва на Півдні України. – Одеса, 2009. – Вип. 4. – С.166 – 177.